

Պ Ս Տ Մ Ա Վ Ս Ն

Ս. Յ Ա Վ Ո Ր

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ա Ն Ո Ս

(Հարստութիւն)

2.

Գ. ՀՈԳԵԱՐԱՆԶՈՒԹԻՒՆ

1854—1863:

Դոկտ. Պետան Պէկ Եարուծին Ատե-
նապետ

Ղազարոսեան Մ. Անտոն

Խորասանը Յովսէփ

Թովթաշը Յովհաննէս

Սաքայեան Եարուծին

Արէլ Անտոն

Սարգ Յակոբ

Սիրմէլեան (Թովարաշ) Յովսէփ

Սինապեան Ֆրան (Աղա Պէկ)

Թովուզ Պետրոս

Ճարեան (Միսկմի) Եարուծին

Սանտալմեան (Գալաբըն) Գրիգոր

Ինչպէս յայտնի կ'երեւի ներկայ անուանց
շարայարուծներն որ Հոգաբարձութիւնն կազ-
մուած է իր նախորդին կեսէն, ըստ որում Հայ
կաթողիկէից առաջին ժամանակաց սովորութիւնն
էր միշտ թաղականութեանց եւ Հոգաբարձու-
թեանց միջեւ անգամ վարչական ժողովոյն ան-
գամայն վերընտրութեան ատեն իրենց նախորդաց
կէսը պահել, որպէս զի նորերը բոլորովն ան-
փորձ չգտնուին իրենց պաշտօնին մէջ:

Դոկտ. Պետան Պէկ Հոգաբարձութեանս
Ատենապետին անդրանիկ գործը կ'ըլլայ Հիւան-
դանոցին շուրջը գտնուող գերեզմանատունը խա-
փանել, որով յետագայ աղերսագիրը կը մա-
տուցանեն Ազգայեան Պատրիարքին նախագահ
երկոտասանից ժողովոյն:

Ֆուրքարեան

Մեմուրան Մեմուր

Ամայեթլու Էֆենտիմ

Էմիմի քառար Սուրբ Եակոբ նամ մա-
հալին ալլուսինտէ պազի ֆաթիխ ճէնազէրէրինի
տէֆն իթմէր զըմընտա մէզբիւր մահալին մե-
մուրուստան բուզաթ թահաթի իտիւպ կեօմուր-
միշարիւրէր, շէջլէ քի վարքիմ միւրուր իտիւպ ու
մահալ պիւր մէշարը սիֆաթընա կիրմիշ տիր:
Պու Տալ իսէ ու մահալի ինճազ իտեն Էնլի
սէվապըն ինթիլիէն պիւր պըս սէ մուզպիթի ու
մաքընտան քաթի նազար նէ ինսանիթէն, նէ

մտենիթէն, նէ ինսանիթէն վէ նէտէ հիքմէթէ
մուսաֆըր օլապիւր, շիւնթի տիրի Էօլիւրէր իլէ
պիր մահալտէ իքամէթ իթմէլէրինի մազարաթը
քիւլլիւ օլաուդինէ իշտեան հըք, Պինիլլէն ալէյճ
մէնիւս պատէլ միւզպէրէն վէ միւթապլէ շու-
ֆէնալըլըն տէֆի վէ մէնի զըմընտա պիւր իթ-
թիֆթը քառար վերմէշ տիր քի, պուստան պէյլըն
մէզբիւր մահալտէ հիք պիր ճէնազէ միւթապլէ
կեօմիւրմէնի, վէ պու քառար զաթըր Սեմալթի-
լէրինի վառէթայի ալէլէրի իլէ միլլէթ մէնիլիէն
իթմաթ վէ թատիլէրինի թահալ իթմէ պա-
պընտա իշարէ ճէնազէթ քըլմընլը, Էֆենտիմ:

15 Օգոստոս 1855 (Դ. Ա. Տ. 841):

Յ. Պետան:

Այս աղերսագիրը Օգոստ. 22ին գումա-
րեալ երկոտասանից ժողովոյն մէջ կարգացուե-
լով՝ հետեւեալ որոշողութիւնը կը տրուի, զոր
կը քաղենք ժողովոյն ատենագրութիւններէն.
«Ս. Եակոբ մեռել շիւթալուելու համար խնամա-
տարներէն եղած աղերսագրոյն վըսյաթ՝ որոշուե-
ցաւ որ ընդհանուր ժողովին հարցուի եւ ըստ
այնմ որոշութիւն մը ըլլայ»:

Հոգաբարձութիւնը իր դրամական անձ-
կութեան վըսյ կ'ունենայ նաեւ արտաքոյ կարգի
ծախք մը Պրուսայի ու հոնի երկրաշարժին հե-
տեւեալք, ուսկից բազմաթիւ արկածեալներ կու
գան եւ կը պատապարտին Ս. Եակոբ, ինչպէս կը
տեսնուի երկոտասանից ժողովոյն 1854 Ապրիլ
15ի ատենագրութիւնէն: Այս գէպը փութա-
ցուց Հոգաբարձութիւնը յիշեալ ժողովոյն նոյն
տարի Պէկու. 26ի հրամանագրոյն համաձայն՝ իր
դրամական անձուկ վիճակին եւ անոր դարմանի
կարելի միջոցներուն տեղեկագիրը իր հրաժա-
րականան հանդերձ մատուցանելու, որ ունի
օրինակ զայս:

Ամայեթլու Բաթրիք Հ. Սուրբ վէ Միլլէթ մէնլիսի

Ութուֆէթլու Ազալէր Հազմէթլէրի

1854 Նիհայեթիմտէ օլան ումումի մէնլիս
քարէրինի մէպի 1855 Յունուար 2 սինտէ
դիրտէ իսլա սահիպլէրի պատրիարք Հ. Սուրբ
ճանիպիւնէն Ս. Եակոբ վէ Ս. Եովհան Ոսկե-
րեան մահալլէրինի իրաւընքն վէ միւթապլէ
թիւնն քէլֆի իլլի, վէ ֆուքարա հաքընտա
խալըլը կէօրէնիւր օլաւաթ թէսլիէտմը վէ
խաթէ քայտիլէրինի վէ իրաւ վէ միւթապլէ
ճիլթիլէրինի միւթապլէ իտիւպ, վէ միւթապլէ-
լէրինի իտիւպաւըն միլլէթ մէնլիսիէն պիր
քըթա թաքըրի իլէ իթմաթ իթմէ մէմուրէ-
թիւն թային օլմուշ օլաուդէրինտէն, պու անի
տէկին Եալէրինտէն կէսլիսի քառար շալըլըն-
տըլար վէ քէսպ իթմալլէրի մալիմաթըր զաթըր
Ալիլէրինի իթմաթ իթմէ պալընտա պու թա-
քըրիլէրինի ճէնաթթիլ օլմուշուշ տուր:

Իրաւ պապը

Ուկրաինայի տէնիլէն մահալէն իրաւը իբր պապըն թալէմ թալէմ օլուր, Պիրի տայիմի իրաւորնաւն վէ հէյի սեվապըն սենէվի աթիկէ-սինաէն հասըլ օլան աքը. վէ տիկէրի զուհու-րաթ իրաւորն հասըլ օլան աքը:

Յայիմի իրաւ Փուքարախանէ խալըրիա՜հ զեվաթըն էսթէտէն պիբու իհասի իթմիլ օլուր-զու եղիւթտէն, վէ Ջաւիկ վէ Ծոնուդ էնաւ-լէրիտէն ուսուլի միլլէթին աթիկէսինաէն ճեմ օլան իտէ իսմի իէն սաւապա վէ զանձանկ-լէրին հասըլաթը աքը:

Ջուհրաթ թալէմի տէնիլէն, պապը հէյի սեվապըն վէ ֆաթթընաւ վէ պապը խալըրիա՜հն ըկի խալըրիսինաէն նէշաթ իտէն աթիկէր տիր, Պու իրաւ թալէմիին թէշֆէրուաթը հէտապաթ էիզիւնաէն թայտ օլունմուշ տուր, իրաւ մէկէսի էլլէմ պիր մէսէլ տիր քի քա-պիլ օլուրզու քաւաթ իրաւը տայիմիին սենէ պէ սենէ ֆալապ պուլմալը պի միւթպաւա քա-պիլ օլապիլը, էկէր իէրաթ քի իրաւը տախի հազըրաւ կէօրիսինէն նուզում ֆէտա օլունմաւը միւճէրլէթ էլլէմ սաւա օլունմալը՝ պապը ճիւթլէրաթ սարֆը իտաթ օլունմալ:

Մէսարիֆաթ պապը

Պու պապ 5 թալէմաէն խալըրէթ տիր:

1. Եվլէլ խաթախանէ, Փուքարախանէ վէ թիմարխանէ:

2. Մաաշ վէ բարեկենդան վէ Ջաւիկ էնաւլըրէնաւ միւրէթալէ օլան մաքուրաթ վէ մէլպիաթ մէսարիֆի:

3. Մէքթէպ մէսարիֆի իլէ մէլպիաթ մէսարիֆի:

4. Բիլիս մէսարիֆի:

5. Ջուհրաթ մէսարիֆի:

Խաթախանէ, Փուքարախանէ վէ թի-մարխանէն պուլունտուլլէրի հալը հազըրէնին խալ՜հ օլմաւը իթթիլապըրաւն աքը, էկէր իրաւ պապըն թէհհամիլ օլաւ:

Մաաշ թալէմի էլան իսթիմալէ նազարէն պիր միւճէտաէն թանու թաթիթըն թոնուլ-մաւը պիւա էօղը էլլէմ կէօրիսիւլալուր:

Մէքթէպ մաթաէսի միւհիմ պիր մաթտէ օլուրզու ամմինին մալիսիս իտէ տէ, վէ ամմինին սարիսիս տախի պու մաթտէսին լալըլը իզըլէ տիքըաթ վէ իքտամ օլունմաւը իտէ տէ, սենէվի քիւլիւ մէսարիֆէ պալիլ օլուր՝ հիշ պիր սէ-մէրէ կէօրիսիւլալ օլունմաւն մաւա, վէ էլան պուլունտուլլէ հայաթ թալաճը օլա՝ էպէտէն պիր խալըլը նէթիճէլէ երմէլէնէլին հիշ պիր շիւրհէ օլամալ:

Պինայէն ալէյ՜հ պու մէքթէպ մաթտէսի թէմէլինաէն թէլլալուր իտապ խալ՜հ օլմաւը սիրէթինէ թէշէպպիւս օլունմաւը ֆարիլէյի միւհիմ զիմէթ տիր:

Բիլիս մէսարիֆի Փուքարէյէ իհասն օլան մէլալաթէն օլունմաւն քիլիսէնին Փուքա-րաւ թահհա օլունմաւը աթիկէտէն սարֆ իթ-

մէսի հալըլէն վէ սաւալէթին մալալլըրի օլմա-սինաէն թաթիկապը, հէյի սեվապըն տախի նիէթը խալըրէսի քեւամիլէն իճա օլունմաւըլ օլուր, Պու քէշֆէթի խզմաւաթաւ թապուլ իտէմզ, վէ պու քէշֆէթտէն թաթիկ նազար քիլիսէ օլմաւը հասէպ իլէն 2500 աքըլէ միւլէթի վէ պիր մէքտաթ տախի պինասըլն իրաւը պա-թալ օլմալ տուր:

Ջուհրաթ մէսարիֆ թալէմի պապի էլտէն պիր տէֆա օլաթաթ իտէն, վէ երլէն վէ դարիւկ նուզումաւնաէն տէֆի իլէն, պապը զարիպ մա-լէքթիին ըհա իթմէք իլէն, վէ պալիսինէ ալմաւալըք տիզիւպ վէ իլէյալ կէշինմէսի իլէն, վէ պապի իտէնիտէն թալըլը խաթալէ-րին նուզումաւ իլէն վէրիլէն սաւաթաւան իպա-րէթտիր:

Հէտապաթ վէ Գուլուսաթ պապը

Հիմալիէ քաւաթ ճարի օլան Հէտապաթ քուլուսաթ թալտէլէրին թէլլալուր վէ եւ-խաթ թէշէլէն տախի ինալընաւն աքը:

Ջաւիկէթ պապը:

Ս. Յակիր վէ Ս. Յոհան Ուկրաինա մա-հալըրէն պապը խալիբ սահալլէրի վախիթիինաէն պիր աթիկէ իտէր օլուրգաւ, վախիթիլէր Գա-թիլէքիսանէ մարիֆիթի իլէ ըհամ սիրէթտէ բապթ օլմաւը էլլէմ վէ իթթիլաւ աքը:

Քալմանն

Փուքարախանէ իտարէսի հալըրնաւ եւ-թէտէն պէրու քալմանն վալ օլմալ իտէ տէ վաթթի հալ միլլէթին պուլունտուլլէ մէվէրէ նազարէն պապի թէշէլէնաթ վէ պապի խալմաթ օլունմալլէրի իթթիլաւ կէօրիսիւլալ տուր:

Պու մահալէրին իրաւը վէ մէսարիֆի վէ հէր կէտա իտարէլէրի խուսուսինն թէշէլէն վէ թապիլ օլապիլաթիլ բաւաթէլէրաթ խալ՜հ օլուն-մալէրի վալըրա վէ թէրմիւլէյէ թէվաթա իտէր օլունմալլէրաւն՝ պունմաւ պէզլէ նապ վէ թային օլաճըք զաթլէրին զալլէթ ու տիրա-յէթլէրինէ իհալէ օլունմաւը ինապ իտէր:

Ջիլիս իմպ էսհալը պու խուսուսանէ մմարիթիլէրի իթթիմ պուլմալ օլունմալ-աւն՝ պու թալըրիլլէրին միլլէթ մէշիսինն թաթաթ իթմէլէն ճէտարէթ իտէրլէր, վէ կինէ էմիր մէշիսի միլլէթին տիր:

4 Մայիս 1856

Պէր Օղլու

Ս. Յոհան Ուկրաինա

Սնաթն Ղազարուսան

Յոլիթի Սիրմէլեան

Պոզա խազարուսան

Ֆըրան Սիրմալեան

Յոլիթի խազարուսան

Յարուլիս Պետանան

(Դւ. Աւ. 84. 241),

Ազգային Ժողովը այս տեղեկագիրը առ-նելով՝ հետեւեալ որոշմագիրը կ'ողզէ առ

Հոգաբարձութիւնն հանդերձ շնորհակալու-
թեամբ:

Ազնուամեծար Աղայք

Ձեր մէկ արդոյ Թուղթը Մայիս Ե Թու-
կանով ընդունեցինք եւ ժողովքներուն մէջ
կարգալով՝ ազգային աղքատանոցին ներքին ու
արտաքին կառավարութեան վրայը տուած տեւ-
զեկութիւններով շնորհակալու մտքը ընդունե-
ցինք, եւ իւրաքանչիւրոցդ գովելի աշխատու-
թեանը մեր ժողովոյն առանձին երախտագիտու-
թիւնը եւ շնորհալովիւնը մասնաւորապէս ըն-
ծայելու յօժարեցանք:

Դարձեալ Ձեր իւրաքանչիւրոց աղքա-
տաց բարութեանը համար ունեցած ջանքին եւ
ինձանցը գոհ ու վստահ ըլլալով՝ հաստատե-
ցինք ու կը հաստատենք զՁեզ նոյն պաշտաման
մէջ. Նոյնպէս կը հաստատենք ի հինուոյ իբր
աւժամանակայ կարգուած շորք բաղմարդին
խնամատարներն ալ, որպէս զի ըստ օրինաց
իրենց խնամատարութիւնը վստահալով՝ ըստ
Ձեր կանոնի երկոտասանից թիւը լրանայ, որով
պակասաց օգտին եւ կառավարութեանը խնամ
տանելու համար առաւել զիւրութիւն մ'ըլլայ:
Եւ որովհետեւ ըստ պարագայից եւ հար-
կաւորութեան ժամանակին Ձեր կանոնին մէջ
քանի մը փոփոխութիւն եւ յաւելում ընել
պատշաճ համարեք էք, նոյն գործը Ձեր ժո-
ղովոյն կը յանձնենք, որպէս զի միաբան եւ միա-
խորհուրդ Ձեր հասուն ընտելութեանը պատշաճ
գտնուած փոփոխութիւնը եւ յաւելումը ընե-
լով ընծայէք որ մեր ժողովոյն մէջ ալ ընտել
եւ պատշաճ գտնուելն ետքը՝ հարկ եղած վաւե-
րականութիւնը եւ հաստատութիւնը նոյն ժո-
ղովն ըստ օրինաց ընդունուի:

Ձեր օգտակալ աշխատութեանցը վերտանի
շնորհակալ ըլլալով՝ Խնամք:

Ազնուամեծար Աղայիցդ

Ի զաւարթիւ 1856 Յու Լ. Նիկողայոս Վ. Կա-
նեան

Ի Գիւտանէ Պատրիարքա- Պատրիարք Հայոց ուղ-
բանին զափառաց

Քեօջանէ Երուսթիւն
Բուզանթ Թերկլա

Տիրան Ալեքսանեան
Թուամ Քեօջանի

Յովհաննէս Տումատեան
Պետան Պէլ

Յովհաննէս Պիւլզեք-
եան

Պետրոս Բափուգեան
Մուսա Հասունեան

Հ. Սուքիաս Վ. Գա-
մատարս

Ատոնապիւր պատրիար-
քական

Աւ Ազնուամեծար ինա-
մատարս

Աղքատանոցի Հայոց-
ղապառաց

(Դու. Ատ. 84. 241):

Հոգաբարձութիւնը վերջնական թուղթը
անենլով՝ կը փութայ իր աստնապետին միջոցաւ

յետագայ ընտրական կանոնագիրն ընծայել Ազգ.
ժողովոյն ի հաստատութիւն:

Վեմափայլ Տէր:

Աղքատանոցի խնամատարաց ժողովքը իր
անդամներուն բաղադրութեանը եւ ընտրու-
թեան կերպին վերաբերեալ կանոնները Յունիս
26ի նիստին մէջ հաստատուած ըլլալով՝ իմ
միջնորդութեամբս Ազգ. ժողովքին ծանօթու-
թեանը կ'ընծայեմ, եւ օրոնց հաւանութիւնը կը
խնդրեմ, որպէս զի օրինաւոր կերպով հաստա-
տուին եւ հին կանոններուն կարգը անցնին:

Յօդ. Ա. ժողովքը երկոտասան անդամ
ներէ եւ մէկ գահերեցէ կը բաղկանայ:

Յօդ. Բ. ժողովքը մէկ քարտուղար մը
ունի:

Յօդ. Գ. Անդամներուն ընտրութիւնը
աւագութեամբ ձայնից կ'ըլլայ, եւ որպէս զի
օրինաւոր կերպով մի ձայնցունին, ընտրութեան
ցանկը Ազգ. ժողովքին կ'ընծայուի եւ անոր
հաւանութեամբ կը հաստատուին:

Յօդ. Դ. Բնէ որ ժողովքին անդամները
վեցեն պակաս ձեռքերը են, ընտրութիւնը Ազգ.
ժողովքէն կ'ըլլայ:

Յօդ. Ե. Ազգ. ժողովքը կարող է մերժել
ընտրութիւնը, բայց կը պարտաւորի յայտնել
ընդունելուն պատճառը գոնէ խնամատարաց
ժողովքին գահերեցին:

Մնա՛մ յարգանքը մեծարանացու:

Ս. Յոհան Ոսկերեան Ե. Պետանեան:

14 Յուլիս 1856:

Ա. Գերապայծառ Տէր

Հ. Նիկողայոս Վ. Կանեան

Պատրիարք Հայոց Ուղղափառաց

(Դու. Ատ. 84. 241):

Հոգաբարձութեան Ատենապետը Դոկա.
Պետան պէյ Հիւանդանոցին շուրջը գտնուող
գերեզմանոցին խափանման նկատմամբ 1855
Օգոստ. 15ին բրած առաջարկը անպատասխանի
մնալով՝ աղքատապէս կը կրկնէ զայն հետեւեալ
նամակաւ:

Վեմափայլ եւ Գերապայծառ Տէր

Միշեւ հիմայ ըստ խնդրոյ ոմանց ազ-
գայնաց Ս. Եսկըայ բակին մէջ հանգուցեալնին
կը թաղուէին: Այժմ խնամատարաց ժողովքը
կը հարկադրէ ծանուցանել Ազգ. ժողովքին, որ
յայտնեան չպիտի կրնայ զինքնիւ եւ տալ գե-
րեզման որոյ եւ իրէ հանգուցելոյ, որովհետեւ ալ
թաղման տեղ չմնաց բովանդակ բաղը գերեզ-
մանով ծածկուած ըլլալով:

Պէյ Օլլա Ս. Յոհ. Ոսկ. Խոնարհ Եսկայ

28 Դեկտ. 1856: Երուսթիւն Պետանեան

Ա. վեմափայլ եւ Գերապայծառ Տէր

Հ. Նիկողայոս Վ. Կանեան

Պատրիարք Հայոց Ուղղափառաց

(Դու. Ատ. 84. 241):

Բայց այս առաջարկը մեկ է կերպով չէ ընդունուած եւ գերեզմանատունը շարունակած է մինչեւ 1865, եւ անկէ ետքը Պետական հրամանաւ բոլորովին խափանուած (Colera) շքնատխտի մեծ համաճարակին պատճառաւ, ինչպէս եւ ուրիշ բոլոր ընտանեացեան մօտ եղած գերեզմանատունները անխտիր ամեն ազգաց, եւ այսօր Հիւանդանոցին շրջակայ կայուածոց հետ-զհետէ շինութեամբ իր գերեզմանատունը պարտեղի վերածուած է եւ գերեզմանաբարե-րեն ոմանք մէկ կողմ դրուած, որոնց քանակը պիտի տեսնենք ննջեցեոց ցուցակին, զոր փութացնիք դնել պատմութեանս տետրը:

Վերջին նամակին թուականաւ հետեւեալ արտօնութիւնն եւս իր ինքրորդն:

Վսեմափայլ եւ Գերազայտաւ Տէր

Բարեսէր ոմանք ազգայնորմէ խորհելով անանկ աղքատները՝ որոնք վերջին աստիճան չքաւորութեան մէջ ինկած ըլլալով՝ բնակարանի մեծ կարատեւութիւն ունին, եւ մեր ազգը այս տեսակ անձանց յատկացեալ չէնք մը շուշնհալով՝ կը հարկաբար Ս. Յակոբայ Հիւանդանոցը բնակեցնել: Այս օրինակ օգնութիւն ոչ չքաւորաց եւ ոչ հիւանդաց յարմար կ'ըլլայ:

Այսպիսի անկարգութեան վերջ մը տալու համար՝ վերոյիշեալ բարեսէր անձինք Պարոն Վիլէն խօստին ձեռքը մեր ժողովքին յետագայ առաջնորդութիւնը ըրին, որ է:

Երեսուն կամ քառասուն անձանց կամ ֆաբրիկայի բնակարան ձեռնալու համար պատշաճ տեղի մը վրայ քարայրէն չէնք մը շինուի: Այս չէնքին շինուիլը եւ ամեն կերպ մտակարարութիւնը Աղքատանոցի ինստիտուտաց ժողովքին անմիջապէս յանձնուի:

Այս անանկարեակ չէնքին հարկ եղած ծախքին գումարը հաւաքելու համար այսպիսի բաժին բացուելով, ամեն մէկ բաժնին գինը որոշուելով, եւ յիշեալ բաժնիները քրշել եւ ստակը գումարելը վերոյիշեալ բարեսէր անձանց յանձնուի:

Թե՛ որ չէնքին կառարեալ կերպով կանգնուելուն բովանդակ ստակը չտողովելու ըլլայ, յայնմ կէտին ժողոված ստակը շնորհողներուն գարձուի առանց շահի եւ բաժնիի տուեսկները ետ առնուի:

Թե՛ որ այս առաջարկութիւնը պատշաճ եւ յարմար տեսնուի, Աղքատանոցի ինստիտուտաց ժողովքը կ'աղաչէ շնորհել իր հաւանութիւնը:

Պէյ Օղլու Ս. Յոսէփ. Սոնարհ Ծառայ

28 Դեկտ. 1856. Ե. Պետանեան:

(Դւ. Ատ. Տփ. 241):

Այս թուականին գաղղական բանակը, որ իրիմու պատերազմին մէջ օգնութեան հօր ձեռք մը կ'արկանոց Օսմանեան կ'ստուծեան,

24 մօս Արեւելք ձեռնէն ետքը Կ. Պոլսէն մեկնած պահուի, որ տեղի ունեցած է 1856 Յունիս 7ին, իր փայտեայ վանքներուն ամառըը որ թաքստիմ մարզանքի հրապարակին մէջ կանգնուած էին, Ս. Յակոբայ կը նուիրէ, ինչպէս նաեւ ի Շիշլի գտնուածներուն ալ՝ իրեն վերաւորները նմամով գլխութեան ֆլորերուն, ուր յընթաց ժամանակաց այսօրեան մեծակառոյց Լիս Քաիս Հիւանդանոցը կանգնուած է, որմ առաջ օտարազգիներն ալ իրենց յիմարները Ս. Յակոբ Հիւանդանոցին մէջ կը պատսպարէին (Դւ. Ս. Եփ. Բն. եւ Պա.):

1831ի հրդեհէն օչինջ նուազ մեծ հրդեհ մ'ալ այս տարի պատահելով ի Պերա՝ Հոգաբարձութիւնը կը փութայ դարձեալ նպաստից հանգանակութիւն մը բանալ: Եւ այս կարգի արկածները որչափ կարելի է նուազեցնելու համար կը խորհի միանգամայն ջրհանկրաց խումբ մը կազմել ուրիշ ազգաց նման Ոսկերեբանի մէջ, որով հետեւեալ նամակը կ'ուղղէ Ազգ. ժողովոյ նախագահին:

Տեօվէթիւն Սեմայէթիւն Բաթրիք Հայր Սուրբ Հաղթէթիւնի:

Հոկտեմբեր արն զայնթիւրինտէ Պէյօղլունտա զուհուր իտէն եանկընտան միլէթիմլի-տէն Փուքարէ ֆաթիլեալարը եանքը՝ վէ խանէ օսհիպի օլաւ՝ եանանկարտան պաղլէթիթտէ անարդալ միւհթիւն օլաւ օլաւ օլալընտան վէ յալէթ ալարդընդտա ճիւլէթի եիւլ ֆաթիլիայա եանքըն օլաւղու թէպէլիւն իթթիլինտէ՝ պիւր չըք թէւալէյէ տիւշիւլ վէ մալ Ալաւ պիւր չըք տէֆա տաիի պու կիպի եանկընլար զուհուր իտէր իտէ միլէթիմլիպտէն պիւր չըք ֆաթիլիանք խաթալընտ միւճիպ օլաւալը ալըքար օլալը իտէ շու միւլ-իւլպէթիլիյն եանիւնիւ քէտաթիմք, եանի եանկըն զուհուրինտէ տէրաքար պատարընլաւըն միւթալալ իտէրքը, Պէյ օլալունտա սաքին օլալն իւշ միլէթ եանի Բուժ, Երմէնի վէ ֆաթիլիք պիլլէշիպ սոհպիթ իթմէյն քարալալալարք, վէ քարալալը իւլպէ կիւնիւն պիլիւնտէ պիլլէշիպ վէ իւշ միլէթտէն իթիւնը զաթ իտէ քոթիթոն նապլ իտէրքը՝ օ զաթիլարը միւթալալալալ իտէրքըն օլալունտանքը քարալը վէ թիլիթիլիյն արալընտա՝ Բուժ քիլիւտէրիյն իթի թուլունմալարը եքմէր թիլիւտէրիյն պիւր թուլունմալար օլալալալ, վէ պու թուլունմալարը եուլա իտէ քուլանըլըրտա եանկընլարտա չըք ֆայտէլէրի օլալիլէճէյի թէպէլիւն իթթի իտէ, իթթիլիլի օլալն իթի միլէթին հալըք օլալարը իւրալալար վէ եանկընք պալանկընընտա սոհ-տիւրէպիլիյէ քուլալըք օլալալընք իտէրքըն, Օսկերեբան քիլիւտիլիտէ թուլունմալարը պուլունմալալալ զայրէթ էյլէյիւլ Բաթրիքիթանէ-միլալ օլալն թուլունմալարը պիլիլի կէթիլալալ, վէ վաքիտէ եանկըն զուհուրինտէ շապուք

եթիշմանի իւր ֆայտաստան կերտելու, քաղաքի թուղամայանքն իրատեղ Պէյ Օղլու տնայինին՝ խառնակ իւր միլիթիմիդէ ֆայտեսի օյմաքտա իւն տէ սէնէվի 13, 15 պին զուրուշ մասաքմա միւհ Տիւմաք օյույոր քի էլէր քօմիսիօն ֆէսին օյմասա բարձր տիւր օիւրէթ իւր տէվէրիւնէճէր իտի, վէ պէյնէ օյմաք իւր ֆըարէ սանաքընտան վէրիւն՝ Օսկերեքան ֆարձըրն իտաքիսին պիւր նէվիտէ պու-օլաճաղը ալըքետը, թուրքմայլը տէֆֆ իմմէթ թիւրքին միւթաւա-լա-իւրէ ուլյամայանքը կիպի. իմաթ միլիթիմիդ ֆամիլիտալընքն ճէսամէթի Պէյ Օղլունտա օյմաք իւրէ՛ պու օյաճաք մասուր Քարթիքին իտանէ սանաքընտան վէրիւնէր Տէր նէ քատար զիւհ-միւրիւղէ մուսաֆըր քէլէր իտանէ իւր զաթընը իւր միլիթի մէճիսի ալապըրնքն տըր էֆէնտիմի:

(Դւ. Ատ. Տփ. 241): Տ. Կ.

13 Մարտ 1857:

Ազգ. ժողովը Հոգաբարձուաց այս նամակը 1857 Մարտ 15ին գումարեալ նիստին մէջ կարգաւոր՝ Տեսեւեալ որոշողութիւնը կու տայ:

Աղքատանոցի Աղաներն 1857 Մարտ 13 թուականով նորագործ թուղամայլին տա-րեկան ծախուցը Համար ըրած առաջարկու-թիւններուն վնայոք՝ ժողովը որոշեց որ Աղքատանոցի Աղաները առանձին բաժանում մը ընեն Պէյ Օղլու եւ Ղալաթիայի բնակչացը վնայ ըստ կարողութեան, եւ ըստ այսմ իրենց այս գործողութիւնը ի գործ դնելու Համար նոյն Աղաներուն իշխանութիւն տրուեցաւ:

Հոգաբարձութիւնը անցեալ տարւոյ Ելեւ-մտացոյցը ներկայացնելուն առթիւ յետագայ նամակը կ'ուղղէ առ նախագահ Ազգ. ժողովոյ:

Գերապայծառ Տէր:

Ս. Յոհան Ոսկերեքանի Աղքատանոցին տարեկան մուտքին եւ ելքին ընդհանուր հաշ-ւոց ըրցողը, սկսեալ 1856 Յունուար 1էն մինչեւ 1856 Գեկտեմբերի վերջը, յիշեալ Աղքատանոցի խնամատարաց ժողովը պարտք կը համարէ մատուցանել կից առաջիկայի Ազգ. ժողովքին, որպէս զի հաճի տեղեկանալ եւ քննել եւ թէ որ կամենայ մանրամասն տեղե-կութիւն տեսնալ վերոյիշեալ հաշւոց վնայոք մատարարաց ժողովը պարտաւոր է ընծայել նաեւ իւր հաշուետուամերները, որոնցմէ կարեւոր ամեն կեցալ տեղեկութիւններ ստացուի:

Մնամ խորին յարգանք:

Պէյ Օղլու Ս. Յոհ. Ոսկ. Թարութիւն Պետանեան 21 Մայիս 1857:

Աւ. վնամախալ Գերապայծառ Տէր

Գերյարգելի Հ. Նիկողոսյան Է. Կակոնեան

Աղքատացի Պարտաւոր Այսոք սուղափառաց (Դիւ. Ատ. Տփ. 241):

Հոս հարկ կը համարինք քանի մը ժողո-վական որոշողութիւններ եւս յիշատակել, որ նոյնպէս Աղքատանոցի մատակարարութեան եւ Ոսկերեքանի ետեւը իրեւել կալուած շինել տա-լիք երկու քարուկիւր 1859 Յունիս 21ի գումար-ման առանաքութեան Զ. յօդուածը կ'ընէ, ֆուքարախանէ մեմուրանը թարաֆընտան Եու-լիս 18 թարիխ իւր՝ ֆուքարախանէյէ իքի քեալկիր պինա ինչաքը հաքընտա մէճիսէ թաքտիմ օլունան բուհաթ արզուհայի զըու-նուպ՝ Ոսկերեքան քիլիսէսի քօմիսիօն մէճի-սինէ հէվալէսի մէճիսնէ թէնսիպ կերտիլմիւշ օլտուրի:

Իսկ Եուլիսի 28 ժողովոյն որոշողութեանց Գ. յօդուածը կ'ընէ.

Մագպաթա տէֆիւրի ՆՊ 1 ալմէնը պէնա միւհիւպիսնէ Ոսկերեքան քիլիսէսի քօ-միսիօն մէճիսինէ հէվալէ պոլլուրուան մատան հաքընտա քօմիսիօնը մեղքիւր թարաֆընտան 1859 թէմուլ 26 թարիխ իւր կէտեղէրէն քէհաա զըուհուպ՝ իմրաքը հաքընտա ֆուքա-րախանէ, մեմուրէրինէ պիւր քըթմա բուհաթ-նամէ մէճիս թարաֆընտան թահրիբ օլունմաքը (Դւ. Ատ. Տփ. 234):

Այս արտօնագիրով հրաման կը տրուի Ազգ. ժողովքէն Աղքատաց Հոգաբարձուներուն վաճառուել Ոսկերեքան Աղքատանոցին երկիրը, որ իր յարակից պարտեզովը միասին 2945 կան-գուն կը գումարէ: Մարուշեան Պողոս Կ. Պօլսոյ Բ. նախագահ Աղքեպիսիոյսը՝ Յովհաննէս Ա. Սէլվեան Պատրիարքին օրով ի 1846 Աղքա-տանոցէն արդէն գնած էր 500 կանգուն երկիր մը, որուն սահմանը յայտնի է՝ 42.000 դա-հհեկան թղաղարամով եկեղեցի շինելու նպա-տակաւ: 586 կանգուն ալ Պերայի մեծ պողո-տային կողմէն շեղուելով՝ 1859 կանգուն կը մնայ Աղքատանոցին երկիրը, զոր Հայ կաթո-ղիկէ Հասարակութիւնը կը գնէ կանգունը 700 դահհեկան ապարիկ թղթագրամով եւ Մարուշ-չեանի նպատակաւ, որ ընդ ամենը կը գումարէ 1,301.300 դահհեկան: Այս գումարէն միայն 75.000ը վճարել կը խոստանայ իրեւել կան-խալճար, պայմանաւ որ մնացածը Եկեղեցւոյ շինութեան համար Հասարակութեան հաշուաքե-րումէն 20% ըսան առ հարիւր պիտի վճարէ, եւ հաշուեկալը պիտի կատարէ առանց սովորի յիշեալ շինութեան աւարտումէն տարի մ'ետքը ինչպէս յայտնի կը տեսնուի յետագայ պարտա-մուրհակին, որ տրուած է շինութեան Եսանձա-ժողովքէն Աղքատանոցի Հոգաբարձուներուն:

Իշպու 1859 սենեպի նոյեմբեր 28 Թարիի իւլ Ոսկերեան քրիստէս ինչաւր իւնն միլեթձէ նասպ օլունան քօմիսիան Թարաֆնետան Ֆուլքարա մալիստէն պիր միքստար արաւ խաւէնմիշ օլունպ՝ ինչա օլունաճաք օլան քրիստէ իւնն Տէր քաշ զիրա արաւ ալընմար ւարժմ իկլեր իսէ՝ էվլէա միլեթին քրիստէ ետրքմաք իւնն պարքմիշ օլունալու 500 արշնն զիրա արաւ Թէնդիլ վէ պաքի Տէր քաշ զիրա քալար իսէ պէճէր զիրաւր 700 զուրուշտան քաշ զուրուպ իւլ պալիշ օլուն իսէ Ֆուլքարախանէ մէմարանը Ալալէր իւլ Տէնասպ օլունուպ՝ քրիստէ պաշաարըջ Հալտէ 75,000 զուրուշ րէշննէն էտա օլունմար, վէ միլեթտէն մէգէր քրիստէ ինչաւր իւնն Թաշսիլ օլունաճաք օլան աքլէտէն երկուտէ երրմիսի Թէսլիմ վերիվէսի, վէ քրիստէ Թէքքիլ օլունաքաւ իշպու ալընան արաւ պէտէլիստէն Տէր քաշ զուրուշ միլեթին Ֆուլքարախանէ պաքի տէրի քալմիշ օլուն իսէ՝ պիր սենէ խիթմալնետա պիրա իրիգէտէ Ֆուլքարախանէ մէմարանը Ալալէրէ Թէսիլ օլունմար խաւուսլէրի քրիստէ մէգէրէ Թէսիլ Թէսիլ օլունաճաք միլեթէլէլ Թարաֆնետան պիր սենէթէ րապիթ օլունաարշնն քօմիսիանուալ Թարաֆնետան Թաշիւտ օլունալուն միւսպէլուն իշպու սենէթ ֆուլքարախանէ մէմարանը Ալալէրէ իթա օլունալուն։

Պէյ Օղլու 9 Գեկտեմբեր 1859:

Յակոբ Կէօշեան
Արթին Կիւզէ Օղլու
Կարապետ Տափութ Օղլու
Քասպար
Պետրոս Եղլըքճեան
Միքայէ Սամանճը Օղլու
Անտոն Երկանեան
Միքայէ Պ. Ապուլլաճ

(Դ. Ս. 64):

Այս պարտամուրհակը եւ խոտապուած 75,000 դահեկան կանխվմարը յանձնուելէ յետոյ՝ աղքատաց Հոգաբարձուները Յօճան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ ետեւի երկու փայտաշէն խանութները (տես անդ) գիցնել տալով՝ Նոյնափ քարուկիր տուներու շինութեան ձեռք կը զարնեն, որոնց երկիրը 586 կանգուռ, ինչպէս վերը տեսանք, վաճառումէն ի քաց առնուած էր, եւ զանոնք փոխառութեամբ աւարտելէ ետք՝ Հայոթի մինչեւ 1870 Աղքատանոց կը վայելէ, ինչպէս կը տեսնուի Հաշոց մէջ, Կը փութան միանգամայն Աղքատանոց պարպել, պատասպարեանքներէն զոմանս իր անբեր կալուածոց մէջ բնակիցնելով, եւ զոմանս ալ կ'արձակէ ամեն ամիս անոնց բնակութեան վարձը, ինչպէս 23 ասրի առաջ, վճարել խոտաանալով, մինչեւ որ Ոսկերեանի փլաճոյ առաջնով Ս. Յակոբայ Հոյին վրայ փեռութեպէկ փողոցին մէջ այժմեան 28 սենեակով Աղքատ

տանոցը շինեն, եւ զանոնք Հոն ժողովեն, որով Յանձնախումբն ալ 1860 Ապրիլ 7 Ոսկերեան Եկեղեցւոյ հիմերը կը դնէ։ Հետեւաբար այս Թուականնէն սկսեալ Ոսկերեանի Աղքատանոցը իր պարտքերով եւ կեանստենքով միասին՝ որոնց ցուցարար գրքըյիւս ետեւը կը տեսնուի, Ս. Յակոբ կը փոխադրի, եւ աղքատ մանկուոյն դպրոցը Ֆերիտի Թաղին Ցուվարճը փողոցին անկան Թիւ 28 փայտաշէն տունը, եւ. ապա ի Պանկալիի Պէյիլըքտերէի մեծ պողոտան Թիւ 77 Պիւքմէճեան Տիրացու Միքայէ վարձպետին տեսչութեան ներքեւ։ Իսկ ժողովուրդը իր կրօնային պարտականութեանց համար երեք տարի մատուցներով կը դահանայ, որպիսի են Ս. Յակոբայ, Արքեպիսկոպոսարանի ի Պատկեր փողոց Պերայի, այժմ՝ Լուսաւորչեան Ուսումնարան եւ Անարատ Յուլութեան կարգի կուսանաց ի Չալլաք փողոց ի Թաղն Ֆերիտի մինչեւ Ոսկերեանի աւարտումը, որ տեղի ունեցաւ 1863ին իր յարակից դպրոցով միասին։ Իսկ Յանձնախումբը ի հաշիւ իր պարտուց այլեւայլ անգամ կանխավճարով Հանգերձ 180.606 դահեկան հազել կարող կ'ըլլայ վճարել, որով Աղքատանոցը յաւարա շինութեան Ոսկերեանի, քաց ի 269.000 դահեկան դումարէն՝ զոր ծախած էր սոյն Եկեղեցւոյ մատակարարութեան համար՝ 1,120,694 դահեկան կը պահանջէր Ազգէն, եւ գեւ կը պահանջէ, ինչպէս յայտնի է յետագայ նամակնէ։

Ֆադիլէթիլի Սէմայէթիլի նախագահ Էֆենտիլի

Հաղըթիլիլի։

Պէյ Օղլուտա Թարսիմ ճիվարնետա միլեթիմիլին Ֆուլքարա աստաղընէն մալի օլունաք պիր Ֆաքիրխանէս օլունալու մալիմի սէնիէնիլ, Թարիստէն 24 սենէ էվլէ (1839) օլ ճիվարտա միլեթիմիլին պիր քրիստէս օլմաուրդի ճիթ իւնն՝ շու Ֆուլքարէլէրէ սուհալէթ օլմաուր իւնն պիր ալքարաք մաուտա ետրքմաք Թասափուր օլունմալ իսէ տէ՝ միլեթիմիլ Թարաֆնետան պիր ալ ետրքմաք մաուտա պէտիւմէ ետրքմաք մալթուպ օլունուպ, վէ օլ տարիէտէքի սըղընան Ֆուլքարալար պաշիւ մա. հալլէրէ նալէ էթտիրիպ՝ սանթըք պու Ֆաքիրլէրին քրիվարընը շու քաւար սենէլէր վերմիշ, վէ շու մաուտառան խոտալար մաւարիֆինի վէ ինչաւրնէն մաւարիֆինի տարի վերտիքտէն պաշկա՝ Թարիստէն (1860) իւշ սենէ էվլէթնէ տէկին սանթըք իրիստի խոտար էտիպ՝ խալլը բարալար քրիստէ իւզերինէ կէշիմիշ վէ շու վաւէթա իւնն քրիստէ խալլը էշտա սահալիլ օլունալ վէ պիր Թարսիմ կոտի վաւէթիլի օլմաուշ, վէ պու իւշ սենէ էվլէ (1860) միլեթիմիլ Թա

բեամիտե թահրերէն իշար օլունմուշ իսէ տէ, վաթթի Տալէ նապարէն ճանկալ մեշխտէն հե- նուզ պիր ճուապ ալընմարջ օլտուղունտան, հաւ պու քի մուքատտեմ միլէթ մեշխտէն թաքտիմ օլունման սենէվ մուհասէպէ տէֆ- թաքտանէ միւսթեպան օլանաղի իւղըն, ֆու- քարախանէ իտարէսի պիր միւստեթմէն տահա պու հայտէ պաղըլըր իսէ, պէհէր հաւ ֆուքա- րախանէ պիւսպիւթ իսն քարամար կիպի ծիւմէ- նին ինտիտէ միւսթիպիւ հիւզն վէ քետեր օլա- ճաք պիր թէպպիթէ միւսաճաթ օլունմասը շարեթի օլտուղունտան հինի հաճեթտէ քե- նաթիթին հէր նէվլ մետուլեթ տէն վարեթտէ իթ- մէք սիպըրնտ, սիւրեթի հաւ ֆուքարաթէ- վէրլըրէն միւստեֆ օլան խալլըրիս հարէն միլե- թին նաղալը մէրհամթէլըրէն արդ ու պէյան օլունտուր:

Պէյ Օղլու 10 Հոկտեմբեր 1860

(Դւ. Ատ. Տփ. 241):

Տեւպիթիւն Բաթրիք Լալը Սուրբ վէ Աթթէթիւն
Աղալէր Հապթէթիւրի

26 Հոկտեմբեր 1860:

Մալիմա Սենիէնիդ իւղըն մեմուրիթը իտարեմիտտէ օլան ֆուքարէ, խաթախանէ վէ մէթեպիս իտարէ օլունմալը հիւթտէ պու- լունտուղունու թահրերէն վէ կերէր շիֆայէն իհտար օլունմալը՝ զաթթ ալիւրէրիսին թէն- սիպ կեթմէսի իլէ միլեթպէրաթը միլեթտէն 20 քրտար զաթթիւրէ թահրերէն ֆուքարանըն պու հայտէ պուլունտուղունու պէյան օլունմա- րաթ թէնսիպ կեթմիւշ օլունմալըն իւղըն թահրերէն իթթիգա օլան զաթթիւրէ կեմտե- թիւմը իսէ տէ, բեմի օլաթը պու կիւսն տէկին պիր ճէվապ ալընմալը իսէ տէ՝ մին զայրու- թեմի պաղի մահալլեթտէն տուլտուղիմիզէ նա- զարէն ֆուքարախանէ մեմուրիթի թարաֆըն- տան ֆուքարանըն, խաթախանէնին վէ մէ- թեպիս պունտան պէյուլ իտարէ օլունմալը հիւթտէ պուլունտուղունու թահրերէն պիւթի- միլլէր իստէ, նէ եարըլաճաք վէ նէ օլանաղընը պէրէմէթտէ օլտուրիթի, վէ պաղի զաթթիւրի մեմուրի պիր ընիմուր մեմուրի մի օլանաթ եաթիթ պիր մահալլէն տալէթ մի օլունմալը մեմուրի իլէ, հէր նաթը իսէ պիր բեմի ճուապ օլունմա- ղընտան քաթթ ալիւրէրիսին բէյի օլունմալը հալտէ միւսթիլ իսէ պիւթիլըր իսէ պիր տն էվլ ընիմուր մեմուրի մի օլանաթ լաղմ կիլիւր եաթիթ միւթեպէրանը միլեթին հանիլ զաթթիւրէ թա- հրերէն պիւթիլիմը իսէ՝ անլէրի տալէթ օլու- նարաթ մը օլուր, պիր մեմուր օլունմալը թէնսիպ կեթմիւրիսին հայտէ հիմմէթ պուլունմալը պաղըրտան բէյի ալիւրիսին տիր էֆէնտիմ (Դւ. Ատ. Տփ. 241):

Յ. Կ.

Մեմուրնը ֆուքարա

Կակոնտան պատրիարքը վերոյեղեալ նա- մալը Ազգ. Ժողովոյն ներկայացնելով՝ հետեւեալ որոշողութիւնը կը արուի ի 28 Հոկտ. 1860

Կատարուած նիստին մէջ «Մահը հալին 26 ընձը կիւնիւ ֆուքարա մեմուրնը թարաֆընտան թաքտիմ քըլընտն իսթիտա իթթիգալընմա ֆու- քարանըն օլունմալը հալտէ միլեթմէ պիր սիւրեթի վէրլիմէսի լաղմ կէլիլիսին տէն ճուստա կիւ- նիւնէ պիր ումուր մեմուր աթար թէնսիպ կե- թիւրիւշ օլունմիւն»:

Այս որոշողութեան վրայ Ազգ. Ժողովը Բ տնտեսպետին միջոցաւ կողմէ կ'ընէ ընդհանուր Ազգին հետեւեալ հրահրագրաւ որ ունի օրի- նակ զայս:

Պիր միւստեթտէն պերու իսնէ ալըլէ- թինին վէ ղեմմաթըն թահրիս օլունմալը հաւպի իլէ ֆուքարախանէ տանաղը քիւլիւ- յէթիւն տէյունէ կիրիֆտար օլունմիւնէն պաշ- կա՝ կերէք միւսթաճըն մաալլէրի վէ կերէք խաթախանէ վէ մէթեպի մեարիֆինի թէնսիպ իլին իթթիգա իսնէ մապաղըն թեարիթի միւթթին օլունմալընտան՝ պու մահալլէրին պի- զարուր քարանմար լաղմ կիլեճէք տիր տէյուր՝ ֆուքարախանէ մեմուրնը թարաֆընտան պու տէֆա միլեթ մեմուրիսն արդ վէ իֆտտէ օլուն- մուշ վէ քեթիթիսին պիր տն էվլ միլեթմէն պիր շարեպիսն պաթթլաճաք էլլէմ վէ իթթիգա- րնտան կեթիւրիսին կիւնտէն պիր ումուր մեմուր աթար մեմուրի մէպուր թարաֆընտան թէնսիպ կեթիւրիւշ օլունմալըն հալտէ նոյեմբեր 4 իւն- ծիւ ճուստա կիւնիւ տահաթ 5 բատտէլըրնէն Յիսուս Փրիլէ Բիլիսէսի մէյին օտարնտա թէնսիպ լութի պուլունմալըն մեմուր թարա- ֆընտան մեմուր աթար:

1860 նոյեմբեր 1 (Դւ. Ատ. Տփ. 241):

Քապար:

Պայմանեալ օրը եւ ժամը համեմելով՝ Ազգը պէտք եղած թուով չի պատասխաներ հրաւերին, որով իր կանոնական թիւն չունենա- լով հանպէճ՝ հետեւեալ վճռական որոշողու- թեան կը յանգի, ինչպէս կը տեսնուի նոյն օրուան տանտագրութենէն:

Էվլէ եմիրն ֆադիւլէթիւ վէթլ վար- զապեա թարաֆընտան ֆուքարախանէ տանաղը կերէք ֆուքարալէրի վէ կերէք ֆուքարախանէյէ միւստա օլան մահալլէրին իտարէպիսն քու- տրէթի քալմարը օլունմիւնէն տալը պունտան աթաթ ֆուքարախանէ մեմուրիթի թարաֆըն- տան միլլէթ մեմուրիսն իսթիտա օլունմալը օլ- տուղինէ նաղարէն՝ մեմուր մէպուր թարաֆըն- տան պիր ումուր մեմուր աթար թէնսիպ կե- թիլիսին պու ֆուքարանըն հալտէ միլլէթմէ պիր շարէ տիւլիսիւրիսին ղըմընտա՝ պու կիւն Աղալէրէ զահմէթ վերիմիւ օլունմի իֆտտէ քըլընմըշ, անճաք 220 բքքարի տալէթ օլու- նան ղեվաթտէն եալընը 36 զաթթ թէնսիպ պուլունմալը օլունմալընտան, շու աթա օլան մեմուր ումուր մեմուր սալլըմար լաղմ կիլիւր

ասարնը թէպէր իկն ու թարիւր ջատար թէ-
րէքբիւմ իմ մըշ օլան պօրժարըն սիւրէթը
թէպիւթիս:

Իրինճիսի ֆուքարախանէ մեմուրարընը
կէշէն նոյնմեքտէ վուրու պուլան իմ թիպէրի
թարիսինէ ջատար միւստէթը իտարէրի օլան
7 սէնէ 3 ալ զարփնտա ճէրանէ էտն ուս-
մէպընարընը իմ մայր իկն մէվնու օլան էմ-
լաքըն միւֆէրտընը վէ մալուպաթ ու զի-
մ մաթըր վաքաանըն դիւնապուսուու հալի քե-
զալիք քարիսիսը միւստա մարիֆէթիկէ թան-
դիմ իմ թարիսի մըշ օլան 3 քըթա անֆաերին
թէպիւթի:

Իւշիւնճիսի մէշիսիսի մարիֆէթիկէ
մեմուրիք միւմաշ, չիմին իւշիւնսէն իպքա
օլանսն 4, վէ իտարիսէն 7 սաղ ու թային քը-
լան 8 զաթըն թասաիքը մեմուրիթիկէ:

Տէօրաիւնճիսի 1279 սէնէսի զայէթիկէ
ջատար Ասիթանէ միւթէմքընէ էմնին քա-
թուիկէ էշալիսիսէն մաթիւլալ օլան պէտեղը
աքըրի վերիսիսին թաշիլիկէ տալը քանիպը
Պապը Ալիսէն պիւր քըթա էմիւրսամի ասմի
վերուս էթիմիլ օլաուդուսան, պու մատտէնին
թէպիւթիս իմալը:

Պէշիւնճիսի ումուրու միլիէնին եղու ըլա
բոյնէթ ու իտարէսի միւլիւն օլանը իւլին պիւր
նիւաթամէէ իճիթաճ տերէնէի քեմալէ կէլմըշ
օլաուդու հէր թարաֆանս պէյանս ու իմ իրաֆ
օլանմաքտա օլաուդուսան պիւնալը, իւլիստէ ալա
օլանմաքտա մէշիսի ումուրուին քապուլիկէ արդ
օլանմաքտա իւլգէ էպիլպիւր ինքուսմաէ միւսէվէ-
տէսի քալէմէ ալնմալը թէպիւթ օլանուր իսէ
իքթիպալընը իմալը արը:

Պալ մէշիւթերին էշէմիթիթը քեմալիսիսին
թարիֆ ու թաֆիսիլ իքթիսի իմ մէլէնէի ճիւ-
թիկէ պալատէ մաշարըր մաշհաւէպէ էվա-
քընը իշ պալ թէլքըրէի աճիլաւաթ մէլիւն ֆ
օլան սիւրէթիկէն իկն միւթալապա բաղ-
պէթ, վէ եկմը մէլքըրտէ վաքթը ըլա միւզա-
քըրէէ պալաւարապիլմէր իւլին սաշաթ 6 պու-
լաքաթ մէվնուս պուլաւմալըղա լուծ ֆէն
հիմնէթ պալալուր իսէ պաշկաճա պալաի
թէլէքթիւր վէ մէմուսիկէթ օլանալը իֆաւա-
սիին, զաթէն սէրքար օլան հիւրմէթը միւթե-
մայիկէմին թէմաիսի թէմիսիթընա նիմէվէ-
սիլէ իմ թիկալ իսէիթ մէլիսիթ (Դւ. Աւ.

Տի. 241): Բէիսի Մէշիսի մալաքաթ
քապար:

Հոս պէտք է քալը մը ետ դառնալ բա-
ցաքըլու համար թէ ինչու Միւսպեան Գա-
պար Պէշ “Ասենապետ առժամայ ժողովոյ”, իր
գնէ իր ստորագրութեան վրայ:

Ձրկուած էր այն ատեն Հայ կաթողիկէ
Հասարակութիւնը Հ. Նիկողոսյան Վ. Կակնան
իւր սիւրբէն Ազգապետ Պապարիւրքէն. վասն զի նա
1860 Գեկտեմբերի մէջ մատուցած էր Բ. Գրան
իւր հրաժարականը, երկիցս մերժուած Հասարա-

կութեանս ընդհանուր ժողովէն: Հրաժարողն
1861 Սեպտեմբերի առաջին օրը ի Տէր կը ննջէ
8 ամբողջ տարիներ բոլորամասոյց անձնուրու-
թեամբ ծառայելով Ազգին, մինչ Հայ կաթո-
ղիկէ համայնքին մէջ կը յուզուէին Համագեղաց
ընկերութեան, Չարամատեանի, Եպիսկոպոսաց
ընտրութեան, վանականաց կղերականութեան,
եւ քրիստոնէից զինուորագրութեան ծանր խնդ-
րները: Ննջեցեղոյն անկենդան մարմինը Հէյ-
պէլէ կղզիէն ի Ս. Փրկիչ Մայր Եկեղեցին փո-
խագրուելով՝ յաջորդ օրը հոգեհանգստեան
պատարագ եւ պաշտօն կը կատարուին ի ներ-
կայութեան Գեր. Անտոն Հասուն Նախագահ
Արքեպիսկոպոսին: Յաւարտ պատարագին քաղ-
մաթիւ ազգայնոց եւ օտարազգեաց հետեւողու-
թեամբ լիափորաբար կը տարուի ի Ս. Յակոբ,
ուր կ'ամփոփի սեւ հողին տակ հանգչելոյ հա-
մար յափտեան եօթը միարան եղբարքը հետ,
որոնց վրայ Հ. Սուրբառ Վ. Գաղանձեան յե-
տագայ տապանագիրն յօրինած է:

Ընդ սեւաթոյր հողովոյ

Հանգչին

ՅԱՆՈՆԵԱՆ ՄԻԽԱՐԱՆԻՅ

Հեղահոյի Եղբայր Միխայ ճիւղիւշեան
վիւն. 1842 Սեպտ. 28:

Անիոնիշ Վ. Կարապետ Վ. Ունանեան
վիւն. 1848 Դեկտ. 10:

Հրեշտականման Հ. Յարութիւն Վ.
Պայեան վիւն. 1850 Մարտ 4:

Աւարիստերի Եղբայր Յաքոբիս Կե-
շեան վիւն. 1857 փետ. 28:

Մենացեղի Հ. Դանիէլ Վ. Պատուեան
վիւն. 1858 Յունուար 30:

Սրբակեցը Հ. Գարրիէլ Վ. Խաչիկեան
վիւն. 1859 Դեկտ. 8:

Հայրն աղքատաց Հ. Աթոնա Վ. Յօղ-
բամաճեան վիւն. 1860 Մարտ 30:

Համբարաւար Հ. Նիկողոսյան Վ. Կակո-
նեան վիւն. 1861 Սեպտ. 1:

Այս վերջինն մահուամբ Հայ կաթողիկէ
Հասարակութեան Ազգապետ Պապարիւրքի ու-
թոյր թափուր մնալով՝ յաջորդին ընտրութիւնը
բանարկութեամբ ունեց արգելուեցաւ մինչեւ
1867: Իրաց այս վիճակին մէջ Հասարակու-
թիւնը հաղիւ կրցած էր ձեռք բերել վարչու-
թեան “առժամայ”, ժողով մը հաստատեալ
Բ. Դոնէն: Եւ ահա ճիշդ այս պատճառն հա-
մար է որ Գապար Պէշ “Առժամայ ժողով”
Ասենապետ, կը ստորագրէ: Այս ամենն զո-
ման կ'աւանդենք քաղելով Յ. Ասկերանի
Պատմութենէն (Գլ. 34), Անտոնեան Միխայ-

նութեան գիւսեան (8փ. 25) եւ զոմանս ալ իրբեւ վկայ ականատեսն:

Ինչպէս նախընթաց ատենագրութիւններէն կը տեսնուի որ 1863 թուական. 11ի ժողովոյն մէջ կէօշէ Օղլու Յակոբ էփ. կ'առաջարկէ նախ Աղլաւատնոցի Լոգաբարձուաց ընտրութիւնը ընդհանուր ժողովոյն յանձնել, եւ երկրորդ մերժել նախկին անդամոց վերընտրելութիւնը: Եր ատենուի նաեւ Ատենապետ Գոկտ. Գասպար Պէյի յաջողութեամբ Գեկա. 19ի ժողովոյն մէջ յիշեալ կրկին որոշողութեանց ջնջման մասին: Հաւագեճն այսու խնդիրը կ'երեւայ Տրապարակի վրայ լուեւով՝ նախատինք համարեր են կէօշէ Օղլույի կրկին առաջարկները, ուստի երբ Աղլաւատնոցի Լոգաբարձու կ'ընտրուին 8 անձինք, անմիջապէս կը հրաժարին, որ են Բարսեղեան Ատոն, Արդար Յովսէփ, Հէհրիան, Ջնոն, Սմանձեան Գաբրիէլ, Մազլեման Ատոն, Եաղլեքճեան Պետրոս, Կազարեթեան Յովհաննէս եւ Գազանձեան (Մալեաս) Ատոն Աղաները, եւ անոնց տեղ անցեր են յետագաները ըստ որոշողութեան 1864 Ապրիլ 26 Հատու Գերապայքանոցին նախագահութեամբ գումարեալ ժողովին, ի մեծ սրահին Մայր Եկեղեցւոյ Յիսուսի Փրկչին (Գւ. Պա.):

.. (Հարսանիք):

Է. ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՍՐԱՊԵՍՆ
Միարան Անտոնան:

ՄԱՅՆՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԳՐԵՐԸ

(Հարսանիք):

Գ. Լ. Ա. Խ. Ե.

Պարսիկ, Յոյն եւ Ասորի գրերը:

Կարորդ գլխուն մէջ մեր եղբակացու թիւնքն այն եղաւ՝ որ Հայերը նախ քան Ս. Մեսրոպ (որ թէ Դանիելեան գրերով) գրաւոր գրականութիւն ունեցած չեն. եղած է միայն բանաւոր գրականութիւն, որ կը բաղկանար ժողովրդական երգերէ, զոյցներէ եւ առասպելներէ, որոնք կ'երգուէին ու կը պատմուէին միշտ բերանացի, առանց ընտ. գրի առնուելու (վիպասանական շրջան): Այս շրջանը տեւեց մինչեւ Ե. դարու սկիզբը, երբ Ս. Մեսրոպ Հայե-

րէն գրերն հնարելով՝ ստեղծեց Հայոց գրաւոր գրականութիւնը:

Հին քանասերներէն Հատերը, Ինչպէս եւ նորերէն ոմոնք, կ'ենթադրեն թէ այս շրջանին մէջ Հայերը զուրկ չէին գրաւոր գրականութենէ, այլ ընդունելով պարսիկ¹, յոյն եւ ասորի տառերը՝ ստեղծեցին Հայեպէտու, բայց պարսկաւոր, յունաւոր եւ ասորաւոր գրականութիւն մը, չէրտ այնպէս՝ ինչպէս արդի եւրոպական լեզուները կը գործածեն լատինական տառերը, բայց կը գրեն իրենց խօսած լեզուով, կամ ինչպէս մահմաական իւրաքանչիւր ազգ կը գործածէ արաբական տառերը, բայց կը գրէ իր մայրենի լեզուով:

Այս ենթադրութիւնն ապացուցանելու համար յիշեալ բանասէրները մէջ կը բերեն հետեւեալ երեք պատճառաբանութիւնները:

Ա. Ոսկեդարու առաջին գրուածքները, որոնք գրերու գիւտէն անմիջապէս յետոյ գրուեցան, ինչպէս Ս. Գիրք, Կորինա, Եզդիկի եւն, ունին այնպիսի գեղեցիկ, ճոխ ու կանոնաւոր լեզու մը, որ երկար մասնագրական մշակութիւն կ'ենթադրեն. առանց այս մշակութեան այնպիսի սքանչելի լեզու մը արտագրել անկարելի է. եւ որովհետեւ անկարելի է մասնագրութիւն առանց գրերու, ուստի պետք է ենթադրել թէ Հայերը այն երկար շրջանին ալ գրեր ունեցած ըլլան:

Բ. Մեր մասնագրութեան մէջ կան քանի մը գրուածքներ, ինչ. Թաճախապատում, Ագաթանգեղոս, Բուզանդ, Ջնոն Գլալի, որոնք գրուած են Գ. դարուն. եթէ ասոնք գրուած ըլլային նախ յունարէն կամ ասորերէն եւ յետոյ թարգմանուած Հայերէն, պէտք էր որ բնագիրներէն հետք մը մնացած ըլլար. բայց որովհետեւ կարելի չէ ապացուցանել այսպիսի բնագիր մը գոյութիւնը, ուստի ընդունելու է թէ այս աշխատութիւնները գրուածքներ յունարէն կամ ասորերէն տառերով եւ Հայերէն լեզուով. եւ միայն Հայերէն գրերու գիւտէն յետոյ վերածուեցան Հայերէն տառերու:

Գ. Մեր մասնագիրները քանի մը տեղ յայտնապէս կը վկայեն թէ Հայերը գրերու գիւտէն առաջ կը գործածէին յունարէն, ասորերէն եւ պարսկերէն գրերը: Այսպէս Փարպ.

¹ Պարսկական տառեր ըսելով կը հասկնուի պահլավական կամ զինապական գրերը, որոնք իրաւով անշատ տարբերութիւն միայն ունին: Եւր պարսկերէնու գործածած տառերը ասոնք հետ բնու. կապ չունին, արտաքին են եւ փոքր տառերու չափ յետի ժամանակներու. մէջ: